

नामांक				Roll No.			

Question Booklet No.

No. of Questions – 19

No. of Printed Pages – 11

S-71-Sanskritam (T.L.)

माध्यमिक परीक्षा, 2025
SECONDARY EXAMINATION, 2025

तृतीय भाषा – संस्कृतम्

समय : 3.15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्कः : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

- 1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्योपरि नामाङ्कः अनिवार्यतः लेख्यः ।
- 2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- 3) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरं उत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।
- 4) प्रत्येकं प्रश्नभागस्य उत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।

S-71-Sanskritam (T.L.)

[Turn Over

- ix) व्यञ्जनसन्धेः उदाहरणमस्ति - [1]
 अ) कुर्वन्नासीत् ब) तयोरेकः
 स) नोत्थितः द) विद्यालयः
- x) विसर्गसन्धेः उदाहरणमस्ति - [1]
 अ) नास्ति ब) अनुक्तमपि
 स) योजकस्तत्र द) भोजनान्ते
- xi) “जगदीशः” इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति - [1]
 अ) जगत + ईशः ब) जगत् + इशः
 स) जगद + इशः द) जगत् + ईशः
- xii) “अभितः” इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? [1]
 अ) द्वितीया ब) तृतीया
 स) चतुर्थी द) पञ्चमी
- xiii) “नमः” इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? [1]
 अ) तृतीया ब) चतुर्थी
 स) पञ्चमी द) षष्ठी
- xiv) “अन्वधावत्” इत्यत्र पदे कः उपसर्गः ? [1]
 अ) अन्व ब) उप
 स) आङ् द) अनु
- xv) ‘निस्सरन्ती’ इत्यत्र उपसर्गं शब्दञ्च पृथक् कृत्वा लिखत - [1]
 अ) निर् + सरन्ती ब) निः + सरन्ती
 स) निस्स + रन्ती द) निस् + सरन्ती
- xvi) लिख् - धातोः लट् - लकारस्य रूपमस्ति - [1]
 अ) लेखिष्यति ब) अलिखत्
 स) लिखतु द) लिखति
- xvii) पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि रेखांकितपदे को धातुः ? [1]
 अ) रुद्र-धातुः ब) रम्-धातुः
 स) रुद्-धातुः द) रोद्र-धातुः

2. निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत -

[5×1=5]

- i) शृगालः _____ आह । (हस् + शतृ) [1]
- ii) सा माता स्वगुरुं _____ प्रकटयति (कृतज्ञ + तल्) [1]
- iii) श्रिया _____ वाणी । (युक्तः + टाप्) [1]
- iv) चौरस्य _____ प्रबुद्धः अतिथिः । (पादध्वनिशब्दे तृतीया) [1]
- v) अत्र _____ भ्रमराः गुञ्जन्ति । (पुष्पशब्दस्य सप्तमीबहुवचनम्) [1]

3. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

महाराणाप्रतापस्य जन्म 1540 ख्रीस्ताब्दस्य मईमासस्य नवमदिनांके मेवाडस्थप्रसिद्धे कुम्भलगढ-दुर्गे महाराणा-उदयसिंहस्य पुत्ररूपेण अभवत् । मुगलशासकस्य अकबरस्य प्रबलविरोधिरूपेण वीरोऽयं प्रसिद्धः । तस्य अश्वस्य नाम 'चेतक' इति आसीत् । महाराणाप्रतापः 'कीका' इति नाम्ना अपि प्रथितः आसीत् । महाराणा-प्रतापस्य एकः रामप्रसादनामकः प्रसिद्धः गजः अपि आसीत् ।

क) एकपदेन उत्तरत -

[1×2=2]

- i) महाराणा-प्रतापस्य पितुर्नाम किम् आसीत् ? [1]
- ii) महाराणाप्रतापस्य अश्वस्य नाम किमासीत् ? [1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

[2]

- i) महाराणाप्रतापस्य जन्म कदा अभूत् ?

ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत ।

[1]

घ) भाषिककार्यम् -

[1×3=3]

- i) "प्रसिद्धः गजः" इत्यत्र विशेष्यपदं लिखत । [1]
- ii) "वाजी" इत्यस्य पर्यायपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत । [1]
- iii) "एकः रामप्रसाद नामकः प्रसिद्धः गजः अपि आसीत् ।" इत्यत्र "आसीत्" इति क्रियापदस्य कर्तृपदं लिखत । [1]

खण्ड - ब

4. राजन् ! अलम् अतिदाक्षिण्येन । रेखांकितपदे विभक्तिं तत्कारणञ्च लिखत ।

[2]

5. अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत ।

[1×2=2]

अ) 105

ब) 150

6. धेनूनां माता सुरभिः आसीत् । रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । [2]

7. अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंगं भावार्थं लिखत । [2]

विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम् ।
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः ॥

8. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयत । [2]

एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ॥

अन्वयः एकेन (i) सरसः या (ii) भवेत्, (iii)
तीरवासिना (iv) सा (शोभा) न (भवति) ॥

शोभा, परितः, राजहंसेन, बकसहस्रेण

9. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात् । [2]

10. अधोलिखितपाठयोः कस्यचिदेकस्य पाठसारं हिन्दीभाषायां लिखत । [2]

i) शिशुलालनम्

ii) भूकम्पविभीषिका ।

खण्ड - स

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत् । तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः
जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत् । अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत । सः ऋषभः
हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात । क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् । तथापि वृषः
नोत्थितः ।

क) एकपदेन उत्तरत - [1]

कृषकः किं कुर्वन्नासीत् ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत - [2]

वृषभः कुत्र पपात ?

ग) भाषिककार्यम् –

[1×2=2]

i) “कश्चित् कृषकः” इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

[1]

ii) “क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत् ।” इत्यत्र क्रिया पदं किम् ?

[1]

अथवा

अग्रिमे दिने स आरक्षी चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतवान् । न्यायाधीशो बंकिमचन्द्रः उभाभ्यां पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान् । सर्वं वृत्तमवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षिणं च दोषभाजनम् किन्तु प्रमाणाभावात् स निर्णेतुं नाशक्नोत् । ततोऽसौ तौ अग्रिमे दिने उपस्थातुम् आदिष्टवान् । अन्येद्युः तौ न्यायालये स्व-स्व-पक्षं पुनः स्थापितवन्तौ ।

क) एकपदेन उत्तरत –

न्यायाधीशस्य नाम किमासीत् ?

[1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

न्यायाधीशः किमर्थं निर्णेतुं नाशक्नोत् ?

[2]

ग) भाषिककार्यम् –

[1×2=2]

i) “सर्वं वृत्तम् अवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत् ।” इत्यत्र सर्वनामपदं किम् ?

[1]

ii) “अग्रिमे दिने उपस्थातुम् आदिष्टवान् ।” इत्यत्र कर्तृपदं किम् ?

[1]

12. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

रे रे चातक ! सावधानमनसा मित्र ! क्षणं श्रूयता –
मम्भोदा बहवो भवन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशाः ।
केचिद् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद् वृथा,
यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वचः ॥

क) एकपदेन उत्तरत –

अम्भोदाः कुत्र सन्ति ?

[1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

वृष्टिभिः वसुधां के आर्द्रयन्ति ?

[2]

S-71-Sanskritam (T.L.)

ग) भाषिककार्यम् -

[1×2=2]

i) “गर्जन्ति केचिद् वृथा ।” इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

[1]

ii) “दीनं वचः” । इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

[1]

अथवा

सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः ।

यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते ॥

क) एकपदेन उत्तरत -

छायां कः ददाति ?

[1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

अस्माभिः कीदृशः वृक्षः सेवितव्यः ?

[2]

ग) भाषिककार्यम् -

[1×2=2]

i) “महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः ।” इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

[1]

ii) “यदि दैवात् फलं नास्ति” इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

[1]

13. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

रामः - एष भवतोः सौन्दर्यावलोकजनितेन कौतुहलेन पृच्छामि-क्षत्रियकुल-पितामहयोः
सूर्यचन्द्रयोः को वा भवतोर्वंशस्य कर्ता ?

लवः - भगवान् सहस्रदीधितिः ।

रामः - कथमस्मत्समानाभिजनौ संवृत्तौ ?

विदूषकः - किं द्वयोरप्येकमेव प्रतिवचनम् ?

लवः - भ्रातरावावां सोदर्यौ ।

रामः - समरूपः शरीरसन्निवेशः । वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम् ।

लवः - आलां यमलौ

रामः - सम्प्रति युज्यते । किं नामधेयम्

क) एकपदेन उत्तरत -

“कथमस्मत्समानाभिजनौ संवृत्तौ ?” इति कः पृच्छति ?

[1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत .

कुशलवयोः वंशस्य कर्ता कः ?

[2]

ग) भाषिककार्यम् --

[1×2=2]

i) “आवां यमलौ ।” वाक्येऽस्मिन् सर्वनामपदं किम् ?

[1]

ii) “भगवान् सहस्रदीधितिः” । इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

[1]

अथवा

काकः – आम् सत्यं कथितं त्वया- वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः ।

पिकः – (उपहसन्) कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुं, यत्र तत्र का-का इति कर्कशध्वनिना वातावरणमाकुली करोषि । न रूपम्, न ध्वनिरस्ति । कृष्णवर्णम् मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम् ?

काकः – अरे! अरे! किं जल्पसि ? यदि अहं कृष्णवर्णः तर्हि त्वं किं गौराङ्गः ? अपि च विस्मर्यते किं यत् मम सत्यप्रियता तु जनानां कृते उदाहरणस्वरूपा – ‘अनृतं वदसिचेत् काकः दशेत् ।’

क) एकपदेन उत्तरत –

वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः । इति कः कथयति ?

[1]

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

कः वातावरणं कर्कशध्वनिना आकुलीकरोति ?

[2]

ग) भाषिककार्यम् --

[1×2=2]

i) किं जल्पसि ? इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

[1]

ii) कृष्णवर्णः अहं । इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

[1]

14. यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत ।

[1+1+1=3]

क) चतुर्णां युगानां समाहारः (समस्तपदं लिखत)

[1]

ख) पितरौ (समासविग्रहपदं लिखत)

[1]

ग) यथाशक्ति (समासस्य नाम लिखत)

[1]

15. मञ्जूषायाः प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः वाक्यानि पूरयत ।

[1+1+1=3]

यावत् ; तदा ; तर्हि

- क) यदा मेघाः गर्जन्ति वर्षा भवति । [1]
 ख) यदि पुस्तकं न पठिष्यामः अनुत्तीर्णाः भविष्यामः । [1]
 ग) भोजनं न मिलति तावत् बुभुक्षा भवति । [1]

खण्ड - द

16. भवान् नगेन्द्रः, राजकीय - उच्च माध्यमिक - विद्यालयः, हरिनगरस्य छात्रः रुग्णताकारणेन दिनत्रयस्य अवकाशाय प्राचार्याय प्रार्थनापत्रं लिखतु । [4]

अथवा

भवतः नगरस्य उद्याने स्वच्छता नास्ति, बालक्रीडायाः साधनानि अपि न सन्ति । अतः व्यवस्थायाः कृते नगरपालिकाध्यक्षाय पत्रं मञ्जूषायाः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयतु । [4]

मनांसि, निवेदनम्, परिक्षेत्रे, नगरपालिकाध्यक्षः, नगरस्य, कृपया, कर्मकरान्, सन्ति

सेवायाम्

- (i)
 नगरपालिका
 जयनगरम्

विषयः - नगरस्य उद्याने स्वच्छता-बालक्रीडायाः साधनानि इति क्रमे ।

महोदये ! <https://www.rajasthanboard.com>

- (ii) अस्ति यत् अस्माकं (iii) उद्यानस्य
 (iv) स्वच्छता नास्ति । तत्र बालक्रीडार्थं क्रीडकानि अपि न (v) ।
 क्रीडां विना अस्माकं (vi) न रमन्ते । अतः (vii) स्वच्छतायाः समुचित-
 व्यवस्थायै (viii) आदिशयन्तु ।
 सधन्यवादम्

प्रार्थी

महेशः

बी-3/76

पुष्पविहारम्

जयनगरम्

17. अधः प्रदत्त चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन अष्ट-वाक्यानि निर्माय लिखत । [4]

रेलस्थानकम्, रेलयानम्, यात्रिणः, आरोहन्ति, अवरोहन्ति, गच्छन्ति, आगच्छन्ति, उपविशन्ति

अथवा

मञ्जूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा अध्ययन विषये पितापुत्रयोः संवादं पूरयतु ।

[4]

अध्यापकः, काठिन्यम्, व्यवस्थां, स्थानान्तरणम्, विषये, अंग्रेजी-विषये, समीचीनम्, अध्ययनम्

- पिता – गोपेश ! तव (1) कथं प्रचलति ?
 गोपेशः – हे पितः ! अध्ययनं तु (2) प्रचलति ।
 पिता – कोऽपि विषयः एतादृशः अस्ति यस्मिन् त्वं (3) अनुभवसि ?
 गोपेशः – आम् ! (4) मम स्थितिः सम्यक्नास्ति । यतो हि अस्माकं विद्यालये अंग्रेजी – विषयस्य (5) नास्ति ।
 पिता – त्वं पूर्वं तु माम् अस्मिन् (6) न उक्तवान् ।
 गोपेशः – पूर्वं तु अध्यापकः आसीत् परं अधुना तस्य (7) अन्यत्र अभवत् ।
 पिता – अस्तु । अहं तव कृते अध्यापकस्य (8) करिष्यामि ।

S-71-Sanskritam (T.L.)

18. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषाञ्चित् चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।

[4]

- i) विद्यालय के चारों ओर आम के पेड़ हैं ।
- ii) राजा भिक्षुकों को भोजन देता है ।
- iii) मोर नाचता है ।
- iv) हम सब रामायण पढ़ेंगे ।
- v) अयोध्या के राजा दशरथ थे ।
- vi) बालकों को मिठाई पसन्द है ।

19. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति । यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत ।

[3]

- i) तदा तस्य मुखात् रोटिका अपि जले पतति ।
- ii) एकदा कश्चित् कुक्करः एकां रोटिकां प्राप्नोत् ।
- iii) तदा सः नदीजले स्वप्रतिबिम्बम् अपश्यत् ।
- iv) सः कुक्करः रोटिकां प्राप्तुं तेन सह युद्धार्थं मुखम् उद्घाटयति ।
- v) सः रोटिकां मुखे गृहीत्वा गच्छन् आसीत् ।
- vi) स्वप्रतिबिम्बम् अन्यं कुक्कुरं मत्वा सः तस्य रोटिकां प्राप्तुम् अचिन्तयत् ।

अथवा

अधः मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड् वाक्यानि “धेनु-महिमा” इति विषये लिखत । [3]

दुग्धम्, पोषयति, श्रीकृष्णः, कामधेनुः, गोमूत्रम्, माता, नवनीतम्, पञ्चामृतम् ।